

VYUŽITÍ VIDEOANALÝZY INTERAKCÍ K ROZVOJI PROFESNÍCH KOMPETENCÍ U STUDUJÍCÍCH UČITELSTVÍ PRO 1. STUPEŇ ZŠ

USE OF VIDEO ANALYSIS OF INTERACTIONS TO DEVELOP PROFESSIONAL COMPETENCIES IN PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Lucie Grůzová, Anna Pospíchalová

Katedra preprimární a primární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Studie zkoumá, jak studující učitelství pro 1. stupeň ZŠ prostřednictvím videoanalýzy rozpoznávají prvky naladěné interakce při reflexi vlastní komunikace s dítětem/žákem. Metoda VTI/VIG je využívána k podpoře jejich identifikace, analýzy a interpretace. Zdrojem dat jsou analýzy videonahrávek a reflektivní hodnocení studujících, vyhodnocovaná obsahovou analýzou. Pozornost je věnována tomu, které prvky vzorek 76 studujících zaznamenává a oceňuje a jak své závěry zdůrazňuje. První poznatky ukazují individuální rozdíly mezi zaměřením na obsah a verbální průběh a zaměřením na neverbální a afektivní podněty. Tyto tendence, utvářené předchozí zkušeností a osobními dispozicemi, nelze převést na jediný jednotný vzorec. Opakující se témata však poslouží jako podklad pro navazující fokusní skupiny.

Klíčová slova: *videoanalýza, naladěná interakce, VTI/VIG, reflektivní hodnocení, studující učitelství*

Abstract

The study examines how pre-service primary school teachers identify elements of attuned interaction through video analysis when reflecting on their own communication with a child or pupil. The VTI/VIG method is employed to support their identification, analysis, and interpretation of these interactional features. The data consist of analyses of video recordings and students' reflective evaluations, which are examined using content analysis. Particular attention is paid to which elements are noticed and valued by the sample of 76 student teachers, as well as to the ways in which they emphasize their conclusions. Initial findings indicate individual differences between a focus on content and

the verbal course of interaction, on the one hand, and a focus on nonverbal and affective cues, on the other. These tendencies, shaped by prior experience and personal dispositions, cannot be reduced to a single uniform pattern. However, recurring themes will serve as a basis for subsequent focus group discussions.

Keywords: *video analysis, attuned interaction, VTI/VIG, reflective evaluation, pre-service teachers*

1 ÚVOD

V počáteční přípravě studujících učitelství pro 1. stupeň ZŠ, konkrétně u studujících zapsaných v předmětu Pedagogická komunikace, je cílem rozvíjet schopnost reflektovat vlastní komunikaci s dítětem/žákem nejen z hlediska organizace výuky, ale i z hlediska kvality vztahu. Předkládaný příspěvek se zaměřuje na to, jak studující při videoanalýze rozpoznávají a interpretují prvky naladěné interakce a jak o těchto momentech uvažují ve svém reflektivním hodnocení. Reflexe vlastní praxe je v tomto procesu chápána jako klíčový mechanismus profesního učení (Korthagen, 2004).

2 TEORIE

Naladěná komunikace je v příspěvku chápána jako citlivá, průběžně přizpůsobovaná interakce učitele s dítětem/žákem, která souvisí s bezpečím vztahu, zapojením do učení i socioemočním vývojem dítěte (Nelešovská, 2005; Stern, 2004; Šilhánová, 2019; Trevarthen, 1998). Kvalitu komunikace přitom netvoří jen izolované techniky, ale hlavně jejich načasování, návaznost a responzivita vůči iniciativám žáka. V tomto rámci představuje VTI/VIG digitálně zprostředkovaný přístup, který umožňuje analyzovat prvky komunikace v konkrétních třídních situacích. Práce s krátkými úseky videa zvýrazňuje funkční interakční momenty a podporuje jejich společnou interpretaci. VTI/VIG tak přispívá k porozumění významu těchto momentů pro vztah i učení a k rozvoji interakčních kompetencí studujících v počáteční přípravě učitelů (Beaufortová, 2003).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Předkládaná studie využívá kvalitativní výzkumný design. Výzkumný soubor tvoří 76 studujících učitelství pro 1. stupeň ZŠ, kteří byli zapsáni do předmětu Pedagogická komunikace s integrovanou videoreflexí. Každý studující pořizuje krátký záznam vlastní interakce s dítětem/žákem, vybere komunikačně podnětnou epizodu a zpracuje ji formou strukturované analýzy doplněné sebereflexí. Tyto texty jsou následně analyzovány kvalitativní obsahovou analýzou s deduktivní aplikací kategorií/kódů (Mayring, 2014; Schreier, 2012). Cílem je odpovědět na otázky: (a) které aspekty naladěné interakce studující při reflexi videonahrávky zdůrazňují, (b) jak zdůrazňují hodnocení těchto interakčních momentů ve vztahu k učení a kvalitě vztahu s dítětem/žákem a (c) jak se jejich spontánní interpretační rámce vztahují k teoretickému modelu naladěné interakce. Sledovány jsou i náznaky proměny porozumění vlastní komunikační roli.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Předběžná zjištění ukazují, že studující netvoří homogenní skupinu v tom, jak reflektují vlastní komunikační praxi. Část participantů se soustředí především na obsahovou a organizační stránku komunikace, zejména na srozumitelnost instrukcí, plynulost průběhu úkolu a očekávané reakce žáka. Jiní naopak častěji reflektují neverbální signály, tón hlasu, tempo, emoční naladění a celkovou vztahovou bezpečnost interakce. Napříč souborem je patrná schopnost identifikovat zřetelné postupy, například oční kontakt nebo přiblížení k žákovi, méně často jsou však explicitně zachyceny průběžná responzivita, spoluregulace emocí a společné utváření významu. Navazující fokusní skupiny mají za cíl podpořit hlubší rozlišení těchto rovin a přesnější pojmenování profesně významných momentů.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Zjištěná variabilita v reflexích ukazuje, že rozdíly nespočívají pouze v tom, čeho si studující všímají, ale také v tom, jak dokáží komunikační jevy interpretovat. Pokud popisují spíše to, co se děje, a nejsou schopni analyzovat všechny prvky interakce, zůstává vztahová dimenze implicitní a hůře rozvíjitelná. Pro přípravu učitelů to znamená, že vedle nácviku postupů je nutné systematicky

rozvíjet i interpretační rámce. Teoreticky i empiricky se potvrzuje pojetí nalažené komunikace jako dynamického procesu spoluutvářeného oběma stranami (Stern, 2004; Trevarthen, 1998). VTI/VIG pomáhá propojit zkušenost s teorií, čímž přispívá k přesnějšímu pedagogickému úsudku o tom, co podporuje vztah a učení (Beaufortová, 2003; Korthagen, 2004).

6 LITERATURA

- Beaufortová, K. (2003). Videotrénink interakcí. In O. Matoušek et al. (Eds.), *Metody a řízení sociální práce* (s. 231–249). Portál.
- Korthagen, F. A. J. (2004). In search of the essence of a good teacher: Towards a more holistic approach in teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 20(1), 77–97.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Klagenfurt.
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-395173>
- Nelešovská, A. (2005). *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Grada.
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Sage.
<https://doi.org/10.4135/9781529682571>
- Stern, D. N. (2004). *The present moment in psychotherapy and everyday life*. W. W. Norton & Company.
- Šilhánová, K. (2019). Komunikace a její vliv na vývoj dítěte v předškolním vzdělávání. In Z. Syslová et al., *Didaktika mateřské školy* (s. 177–220). Wolters Kluwer.
- Trevarthen, C. (1998). The concept and foundations of infant intersubjectivity. In S. Bråten (Ed.), *Intersubjective communication and emotion in early ontogeny*. Cambridge University Press.